

gevaaren op voorhand worden aangepakt. Tegelijkertijd staat de periode in het teken van eenheid. Maatschappelijke eenheid die resulteerde in de totstandkoming van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en eenheid in het gevecht tegen het water. Voor beide geldt 'eendracht maakt macht': de macht van een leger en vloot, de macht van dijkring en molen over het water, de macht van grootschaligheid: de schaalvergroting van stad naar staat, van de bescherming van een kavel naar die van een hele polder, en van de bescherming van de polder naar de beheersing van de rivier die de polder bedreigt. De periode van 1500 tot 1800 is ook de tijd van de polderstad, die de letterlijke verbeelding is van 'Eendracht maakt macht'.

De basis van poldersteden wordt gevormd door de basistypen watersteden uit de eerste twee perioden. Deze vormen de eerste ruimtelijke karakteristiek van de polderstad: de hoger gelegen 'droge kern' waar de nederzetting is begonnen, soms op een natuurlijke verhoging in het landschap, zoals een donk, soms op een kunstmatig aangelegde dijk of dam. Voorspoed en groei leiden vervolgens tot uitbreidingen op de omliggende slappe grond, gewonnen uit het veen, of reeds in cultuur gebracht, maar nog niet geschikt om te bebouwen.⁵ Van de verschillende droge kernen waarop poldersteden in het veen zijn ontstaan, is de damstad de meest betekenisvolle. De manier waarop de bewoners langs de oevers van een veenstroom door de aanleg van een dam het water beheersen, grijpt vooruit op de veenpoldersteden.

De tweede ruimtelijke karakteristiek van poldersteden is de noodzaak tot 'strikte beheer-

sing', die het gevolg is van de bewerkelijkheid van de bouw van een polderstad. Ten eerste moet de grootte van de uitbreiding worden bepaald voor invulling van de behoefte van dat moment, en die van de eeuwen daarna. Ten tweede is een technisch plan noodzakelijk voor de afvoer en beheersing van het water en de handhaving van een constant peil in de stadsgrachten. In de meeste gevallen wordt begonnen met een omsingelende gracht, de singel, die door het nieuwe uitbreidingsgebied heen door middel van dwarsgrachten verbonden wordt met een reeks parallelgrachten. De singelgracht is in de eerste plaats bedoeld voor drainage van het nieuwe grondgebied, maar heeft tegelijkertijd in militair opzicht een defensieve functie en daarnaast een transportfunctie, waarbij pakhuizen worden ontsloten.⁶ Het overtollige water wordt afgevoerd en het waterpeil in het grachtensysteem gereguleerd met behulp van sluizen en windmolens. Vervolgens wordt het gewonnen land opgehoogd, verstevigd en bouwrijp gemaakt. Voor het ophogen gebruikt men de modder die door het graven van de grachten vrijkomt –het zogenoemde aanmodderen. In de bouwrijpe grond worden tot slot lange funderingspalen geslagen om de woningen in de diepliggende zandlagen te stabiliseren. Na de 'droge kern' en 'strikte beheersing' is 'grote betrokkenheid met de organisatie en het ontwerp van het polderlandschap' het derde ruimtelijke kenmerk van de polderstad. Stadsuitbreiding in het veen wordt meestal over het bestaande agrarische patroon heen gebouwd, vaak met behoud van dat patroon. In het vroege Rotterdam zijn de noord-zuid